

Sorsa sorsom is...

A 80 éves művésszel Domonkos László beszélget

Nemcsak indulásodat, hanem egész életpályádat alapjaiban meghatározza egy sajátságos, kettős gyökérzet: édesapád, Szervátiusz Jenő és szülőfölded, Erdély. Egyetértesz ezzel?

Beleszülettem mind a kettőbe. Édesapám szobrász volt, sokan megfordultak nálunk, például azok is, akik megalapították a híres Barabás Miklós Céhet, az erdélyi magyar képzőművészek egyesületét. Böven volt alkalmam figyelni, tanulni... meg persze nyilván az öröklés is... Erdély pedig egészen korai gyermekkoromtól jelen volt bennem: az erdélyi élettel, az erdélyi nehézségekkel szembesülnöm kellett, láttam, milyen nehéz körülmények között élt ezen a vidéken ez a generáció. Már kis koromban átéltem olyan igazságtalanságokat, amelyeket kezdetben nem értettem. Aztán megtudtam az okokat... Az élet hamar megedzett bennünket.

Csoóri Sándor azt írja, nevetek fogalom és jelkép lett a hatvanas évek végének, a hetvenes évek elejének Magyarországon, kolozsvári házatok pedig zarándokhely. Úgy fogalmaz, hogy „azok, akik hosszú, vakoskodó évtizedek után az erdélyi magyarság szellem s erkölcsi arculatát, csontozatát és gödreit az ujjuk bögyével akarták végigtapogatni” a ti küszöbötöket lépték át előszörre. „Bármilyen csendesen és szertartás nélkül zajlottak le ezek a találkozások, pusztán attól, hogy megtörténtek, meg is szentelődtek.”

Tudta ezt a román titkosrendőrség is... Kifejezetten eltiltotta a művészeket attól, hogy idegenekkel, „külföldiekkel” érintkezzenek, nem is igen mert senki, félték. Elérték a céljukat, megszűntettek minden emberi, baráti, szellemi kapcsolatot, ez persze mindenenekelőtt a magyarságot sújtotta. Mi ezt nem vettük figyelembe. Mindenkiel szóba álltunk, mindenkit beengedtünk, az amerikai követségről éppúgy jöttek hozzánk, mint a bukaresti magyar követségről, rengetegen Magyarországról, naponta legalább húszan-harmincan, vagy talán többen is. Közöttük Csoóri és a kortárs magyarországi szellemi elitből sokan. Lassan elterjedt a híre, hogy van egy hely, ahol hidat vernek Magyar-

ország és az elszakított területek között. Állandóan figyelték bennünket, egyre inkább nehezményezték ezt, de nem nagyon tudtak mit kezdeni velünk. Azt kell mondanom, hogy valójában tisztelték azt, aki bátorságot mutatott, csak az ellen mertek igazából fellépni, akit gyávának tartottak. Azért egyre jobban szigorodott a helyzet, 1972-ben indult a magyarság ellen egy döntő roham a román állam részéről, nagy ellenőrzések, fokozódó üldözések következtek, végül már a piacra sem tudtam úgy lemenni, hogy ha megfordultam, ne lássam, hogy ott állnak mögöttem... Többen félteni kezdtek, azt tanácsolták, jöjjen ki Magyarországra. 1973-ban beadtam a kitelepülési kérvényemet. Több mint négy évig vártattak, annak ellenére, hogy minél hamarább szerettem volna megszabadulni tőlem... Végül 1977. szeptember 12-én dél előtt zárult be végleg mögöttem a kolozsvári ház ajtaja. Amely negyedszázadon át volt nekünk édesapámmal otthonunk és szellemi műhelyünk...

„Egyre inkább elmaradtak mögöttem az ismerős tájak, hátam mögött zúgott a Hargita, csobogtak Gyimes patakjai, a végtelenbe veszttek a hegyek, a rétek. Isten veled, Kalotaszeg, Királyhágó, Nagyvárad! Isten veled szülőföld: Erdély! Kavarogtak bennem a gondolatok. S már előttünk volt a határ! A határ, amelyen nekünk mindig olyan nehéz volt átjutnunk, a határ, amelyen most nem jószántamból, hanem kényszerűségből kellett véglegesen átlépnem” – így vallottál erről feleségednek, Klárinak a Magyarok lenni című sorozat Mindörökké, Erdély című kötetében. A szülőföld annyira mélyen a génjeidben van, hogy aligha túlzás azt állítani, hogy alapjaiban határozza meg művészetedet. Csoóri azt mondja erről, téged a népiség hagyománya indít el, de ez már benned az erkölcs és a hűség alapköve, miközben az elmondhatatlan: a magyarság, a fajtánk sorsa foglalkoztat. Ez „a katarzis révén egyetemessé növeli tragédiánkat, mint a görögség a magáét. Ez a képesség eleddig szinte csak Adyban élt.” Hozzátehetem: így emeled az erdélyi magyar sorsot az egyetemes magyar lét magasába.

Mindig nagy történelmi tragédiáinkból indultam ki, s amellett, hogy a magot felmutattam, kiszélesíteni igyekeztem a gondolatot és a Dózsa például nemcsak róla, hanem a forradalmának az eltiprásáról is szól. És ezen túlmenően az egész magyarság ellen indított támadásról, a magyarságot eltiporni akaró szándékokról. Felmutatja a huszadik század iszonyatát is, Trianon borzalmát, mivel ezt a vergődő, trónon ülő királyalakat tulajdonképpen nem is csak megégették: ennek levágták a végtagjait... Ugyanakkor ez a világháborúk, Hiroshima, az atomháború borzalmait is kifejezi. Így egy erdélyi magyar gondolat-magot kitágítva eljutunk az egyetemes emberi tragédiáig.

Hogyan hatott rád a népiség, a népi-nemzeti szellem a magad sajátos erdélyi „meghatározottságában”?

Természetes, hogy Erdélyben születvén, ez a környezet, ez a szellemiség hatott rám, ezt ismertem meg kezdettől fogva. Érték nagyon erőteljes, meghatározó élmények. Még főiskolás koromban egyszer a kalotaszegi Magyarvistán egy nagypénteki napon láttam, amint az ottani nép ősi pompájában, keleti eredetét felmutatva vonul népviseletben a templomba. A lányok, a menyecskék, mint a hercegnők, olyan méltósággal, szálfá egyenesen vonultak a templom felé, gyöngyös pártájuk, piros csizmájuk vakította a szemet. Talán ugyanezt, ugyanígy látta Ady annak idején, s írta rólok, hogy pompás magyarok, mentek át a Kalota folyón. Gyönyörű parasztféjeket láttam...akkor, azután születtek az első népi figuráim.

A fa és az andezit Bartókjának neveztek nemrégiben. Melyik anyag áll hozzád a legközelebb?

Mindig azt mondtam és gondoltam is, hogy a szobrászat az anyagok művészete. Amit az ember teremt, megfogalmaz, azt csak anyagban lehet felmutatni. Létkérdés tehát az anyaggal való azonosulás. Én minden anyagot szeretek. Mindegyiknek megvan a maga szépsége, költészete, melegsége, minden attól függ, hogyan nyúl hozzá az alkotó... A fémet például „hidegnek” tartják, a fa melegségével szemben. Még 1964-ben, odahaza Erdélyben készítettem el a Börtön, későbbi nevén Szülőföldem, Erdély című kompozícióm. Vízszintes és függőleges oszlopai egy börtön rácsait idézik, azonban egy nagy keresztet is képeznek. A rácsok mögül vaslemezekből kalapált emberi maszkok tekintenek ki fájdalmasan és vágyakozva. Vaslemezről, hegesztőpisztollyal vágtam ki őket, aztán domborítottam és kalapáltam. Ehhez az alkotáshoz nem is lehetett volna más anyagot, csak fémet használni, ehhez a kemény, rideg börtönvilághoz nem is illik más,

csak a vas, ez nem kívánja a fát. Egyébként ez volt az egyetlen művem, amelyet Erdélyből való távozásomkor a román hatóságok velem együtt kiengedtek, gondolom, alig várták, hogy megszabaduljanak tőle, persze velem együtt. A többire azt mondták, az román nemzeti vagyón. Így aztán azokat később mindenféle kalandok közepette kellett átcsempészennem, a nagyokat persze csak úgy lehetett, ha előbb több darabba szétfűrészelttem őket... Így került át a Petőfi és a Kolozsvári Krisztus is. Itt aztán összecsapoltam őket, de a fűrészelés helyét nem lehetett eltüntetni... Éppen Csoóri mondta erre, hogy ezek a szobrok most már örökre viselik a történelem sebeit...

Magyarországon sokan az Esztergom és Párkány között újjáépített híd lábánál álló Hídoltalmazó Boldogasszony szobráról ismertek meg. A folytatás?

A Hídoltalmazó Boldogasszony védi a Duna két partján élő magyar embereket. Azt hiszem, ők is megéreztek valami nagy erőt ebben a háromméteres márványtömbben: imádkoznak ott, mécseseket gyújtanak, virágot hoznak. Láttam térdepelni is embereket a szobrom előtt – ennél nagyobb öröm szobrász számára nem létezhet. Ami pedig a folytatást illeti: nemrég készíttettem Tát község számára egy ötezer éves gondolatot sugárzó kompozíciót, az Ister-párt. Ez két ősi sumér istenségnek, Dumuzinak és Innanának egymás mellett ülő alakja. Ősi, időtlen szellemiséget akartam bennük, általuk megfogalmazni: egymás mellett ülnek a Duna-kanyarban, őrzik ennek a tájnak a békéjét, nyugalma. A férfi kezében korsót tart, amelyből az élet vize bugyog – ő a termékenység, a bőség istene, a jó pásztor, a fényhozó. Párja a szerelem istennője, gyermekkel a karjában. A férfi arca egy magyar parasztemberé, a nő ruhája, nyakéke erdélyi viseletre emlékeztető... Az ősi Ister partján jelet akartam hagyni, amely afféle történelmi kilométerkő gyanánt jelzi az utat, amelyen haladnunk, kell, hogy múltunkhoz, hagyományainkhoz ragaszkodhassunk. Egyszerű kőből faragtam őket, kicsit így ősi bálványainkat is újrafogalmazva.

Ha meg kellene vonnod ennek a nyolc évtizednek a mérlegét, hogyan kezdenél hozzá?

Amióta elszántam magam erre a hivatásra, egyfolytában dolgozom. Nem akarnék mérleget készíteni, mert aki rátekint a munkáimra, aki szemléli, vizsgálja, netán bírálja őket, megalkotja a maga véleményét: az minősít, akár tetszik az nekem, akár nem. Az én dolgom az alkotás, ehhez van a harc az anyaggal, a világgal, az érdektelenséggel, a mai globali-

zációs körök ízlésterrorjával. Ez utóbbi ellen mindig tiltakoztam és ezután is tiltakozni fogok. Talán megtettem ezt-azt. Amire képes voltam, hiszen az energiám végesek. Egy-egy szobor létrehozása nagyon kemény küzdelem, egy szobor elkészülte négy-öt évet is igénybe vehet. Ady andezit-szobrán tizenhárom évet dolgoztam, a Dózsán négy és fél évet. Nem vagyok megelégedve magammal. Szerettem volna sokkal többet teremteni. Csakhogy nagyon sokáig az alkotás számára egyáltalán nem barátságos közegben kellett élnem, végül el is üldöztek. Mikor átjöttem ide, ettől megszabadultam, helyette találkoztam a kádári-acéli ravasz, csalafinta, mindent elaltató, nemzetet meg-

szüntető politikával és az azt követő liberálbolszevizmussal. Több kezdeményezésemet, tervemet megfojtották: a 48-as emlékmű, a 301-es parcella vagy a millenniumi, a Duna fölé tervezett Szent Korona-emlékmű elmaradt munkái...A művésznak missziót kell vállalnia a nemzete érdekében, hiszen a magyarság nagyon nehéz helyzetbe került. Az a fontos, hogy ezt vállaljuk és tudjuk teljesíteni. Azt a népet kell szolgálni, amelyből származom. Ez volt a szándékom és az elhivatottságom, ezért dolgoztam, ezért teremtettem olyan műveket, amelyeken keresztül erősíteni igyekeztem népemet, nemzetemet, hiszen sorsa a sorsom is.

Ister pár